

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

Заревчацька Т. В.

Исследованы тенденции развития инвестиционной деятельности малого предпринимательства в Украине, выявлены перспективы формирования инвестиционных процессов на малых предприятиях. Отмечено, что малые предприятия являются более активными относительно осуществления инвестиций по сравнению с представителями крупного и среднего бизнеса. Осуществлен анализ роли отечественного малого предпринимательства в инвестиционных процессах, путем рейтингового оценивания выявлены наиболее развитые в инвестиционном аспекте регионы и сферы хозяйствования, ограничен наиболее перспективный сегмент субъектов малого предпринимательства для применения мер государственного стимулирования инвестиционной деятельности и внешнего инвестирования.

Досліджено тенденції розвитку інвестиційної діяльності малого підприємництва в Україні, виявлено перспективи формування інвестиційних процесів на малих підприємствах. Наголошено, що малі підприємства є більш активними стосовно здійснення інвестицій порівняно із представниками великого та середнього бізнесу. Здійснено аналіз ролі вітчизняного малого підприємництва у інвестиційних процесах, шляхом рейтингового оцінювання виявлено найбільш розвинені у інвестиційному аспекті регіонів і сфер господарювання, обмежено найбільш перспективний сегмент суб'єктів малого підприємництва для застосування заходів державного стимулювання інвестиційної діяльності та зовнішнього інвестування.

Tendencies of development of investment activity of small business in Ukraine are investigated, prospects of investment processes in small businesses are revealed. Noted that small firms are more active on the implementation of investment compared with the large and medium businesses. The analysis of the role of small business in the domestic investment process is made, by rating evaluation it's revealed the most developed regions in the investment perspective and scope of management, limited to the most promising segment of small businesses to apply the measures of state stimulation of investment and external investment.

Заревчацкая Т. В.

канд. экон. наук, ст. преп. каф. «Учет и аудит» ДГМА
tapoz2006@mail.ru

УДК 338.242:330.341.1(447)

Заревчацька Т. В.

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

Інвестиційна активність суб'єктів малого підприємництва є важливим чинником розвитку підприємницького сектору. Оновлення виробничих фондів, впровадження сучасних технологій шляхом освоєння нематеріальних активів, самостійна розробка і удосконалення виробничих процесів у відповідності із вимогами ринку сприяють розширенню діяльності суб'єктів малого підприємництва та примноженню їх капіталу у довгостроковому періоді. У свою чергу, мале підприємництво виконує важливі економічні та соціальні функції, зокрема – формування конкурентного середовища, створення робочих місць тощо. Належний розвиток інвестиційної активності зумовлює прискорення інноваційної діяльності малого підприємництва, оскільки інвестиційна діяльність створює базу для здійснення інновацій. Враховуючи складність умов існування та розвитку підприємницького сектору у вітчизняних умовах, дослідження питань інвестиційної активності малого підприємництва є вельми актуальним.

Значний внесок у розв'язання проблемних питань ролі інвестицій у діяльності суб'єктів господарювання – зокрема, малих підприємств, сформовано І. П. Булеєвим, З. С. Варналієм, О. М. Ковалюком, І. Д. Падеріним, О. М. Селінковою, Н. Є. Скоробогатовою. Дослідниками доведено значення управління інвестиційною діяльністю малого підприємництва [1–3], обґрунтовано роль малих підприємств у формуванні інвестиційного клімату регіонів та країни у цілому [4–5], розроблено методичку аналізу інвестиційної активності регіонів [6]. При цьому подальшого розроблення потребує питання виявлення тенденцій організації інвестиційної та інноваційної діяльності суб'єктів малого підприємництва.

Метою роботи є дослідження тенденцій розвитку інвестиційної діяльності малого підприємництва в Україні та виявлення перспектив формування інвестиційних процесів на малих підприємствах. У процесі роботи вирішуються такі задачі, як аналіз ролі малого підприємства у здійсненні інвестиційної діяльності, виявлення найбільш розвинених у інвестиційному аспекті регіонів і сфер господарювання, виявлення найбільш перспективного сегмента суб'єктів малого підприємництва для застосування заходів державного стимулювання інвестиційної діяльності та зовнішнього інвестування.

Діяльність малого підприємництва здійснюється суб'єктами господарювання – юридичними та фізичними особами. Особливу увагу у процесі дослідження інвестиційної активності малого підприємництва приділено малим підприємствам, оскільки організаційна форма юридичної особи (підприємства) є більш високим ступенем розвитку порівняно із організаційною формою суб'єкта підприємницької діяльності – фізичної особи. Відповідно до Закону України [7] інвестиційною діяльністю є сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб і держави щодо реалізації інвестицій, якими є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (доход) або досягається соціальний ефект. Для переважної більшості вітчизняних малих підприємств фінансування капітальних інвестицій є шляхом реалізації інноваційної діяльності. Крім того, офіційно оприлюднені статистичні дані та зміст фінансової звітності суб'єктів малого підприємництва не дозволяють отримати інформацію щодо витрат малих підприємств на науку й інноваційну діяльність, кількості впроваджених і придбаних розробок тощо. Тому оцінювання інноваційної активності суб'єктів малого підприємництва пропонується здійснювати шляхом дослідження показників, які характеризують інвестиційну діяльність.

Аналіз ролі малих підприємств у формуванні загального обсягу реалізації та капітальних інвестицій, що здійснюються підприємствами України, наведено у табл. 1.

Таблиця 1

Аналіз ролі малих підприємств у формуванні загального обсягу реалізації та капітальних інвестицій, що здійснюються підприємствами України (за показниками [8, с. 106, с. 94–95, с. 384; 9, с. 47, с. 126])

Період	Частка малих підприємств у загальній кількості підприємств, %	Валові капітальні інвестиції, млн грн		Питома вага інвестицій малих підприємств в загальному обсязі інвестицій, %	Обсяг реалізованої продукції, млн грн		Питома вага обсягу реалізації малих підприємств в загальному обсязі реалізації, %
		підприємства, усього	в тому числі малі підприємства		підприємств, усього	в тому числі малих підприємств	
1	2	3	4	5 гр. 4/гр. 3, %	6	7	8 гр. 7/гр. 6, %
2006	92,8	142 487,5	30 892,4	21,7	1 898 295,0	357 252,6	18,8
2007	93,2	205 063,8	45 361,0	22,1	2 414 715,3	436 247,8	18,1
2008	92,7	245 981,8	53 217,3	21,6	3 014 742,4	492 378,7	16,3
2009	93,7	172 863,3	34 051,5	19,7	2 740 778,5	456 667,8	16,7
2010	92,9	167 283,1	26 831,3	16,0	3 360 091,5	478 256,7	14,2
Середнє значення показника	93,1	186 735,9	38 070,7	20,2	2 685 724,5	444 160,7	16,8

Дослідження тенденцій розвитку малого підприємництва в Україні показало, що малими підприємствами, кількість яких складає близько 93,1 % загальної кількості підприємств України, упродовж 2006–2010 рр. створено у середньому 16,8 % загального обсягу реалізації, що пов'язано із невеликими масштабами діяльності малих підприємств (табл. 1, рис. 1).

Втім у загальному обсязі валових капітальних інвестицій малі підприємства формують близько 20,2 %, що свідчить про відносно більшу інвестиційну активність малих підприємств, порівняно із представниками середнього та великого бізнесу.

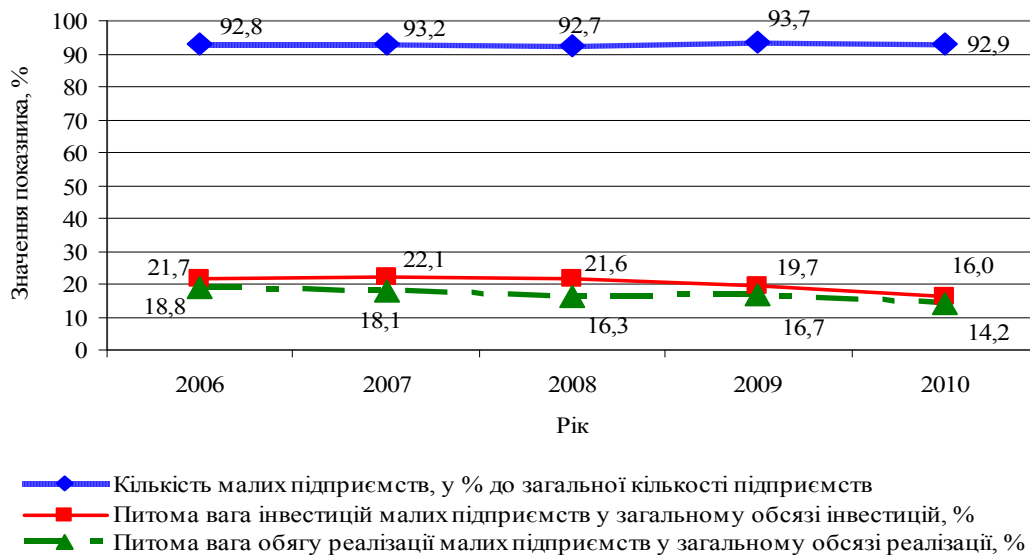

Рис. 1. Порівняння ролі малих підприємств у формуванні валових капітальних інвестицій та загального обсягу реалізації за 2006–2010 рр.

Для виявлення тенденцій розвитку інвестиційної діяльності регіонів здійснено їх рейтингове оцінювання методом відстаней за такими показниками:

- валові капітальні інвестиції, усього;
- валові капітальні інвестиції на будівництво;
- валові капітальні інвестиції на придбання раніше існуючих основних засобів;
- валові капітальні інвестиції на придбання нових основних засобів;
- витрати на інформатизацію, усього;
- витрати на програмне забезпечення;
- витрати на обчислювальну техніку;
- витрати на оплату послуг сторонніх підприємств у сфері інформатизації.

Результати рейтингового оцінювання інвестиційної діяльності регіонів графічно представлено на рис. 2.

Найкращим станом інвестиційної активності у 2010 році характеризується м. Київ (1 місце), Харківська, Одеська, Дніпропетровська (відповідно, 2–4 місця) області. Падіння показників спостерігається у Донецькій області (переміщення з 3 місця у 2008 році на 6 місце у 2010 році), м. Севастополі (погіршення стану з 26 до 17 місця). Значне поліпшення показників інвестиційної діяльності відбулось у Тернопільській області (переміщення з 25 на 12 місце). Для переважної більшості регіонів діагностовано низький рівень розвитку щодо інвестиційної діяльності.

Результати проведеного рейтингового оцінювання регіонів за станом розвитку малого підприємництва та за рівнем його інвестиційної активності дозволяє стверджувати, що державне стимулювання підвищення інноваційної та інвестиційної активності, а також залучення

коштів зовнішніх інвесторів є доцільними у тих регіонах, де спостерігається належний стан розвитку малого підприємництва (м. Київ, Харківська, Одеська, Дніпропетровська області). Це пов'язано із тим, що суб'єкти малого підприємництва цих регіонів здатні до самоорганізації. Тому кошти, отримані у результаті зовнішнього інвестування та державного стимулювання інноваційної активності, можуть бути використані більш раціонально, ніж у регіонах із низьким рівнем розвитку малого підприємництва.

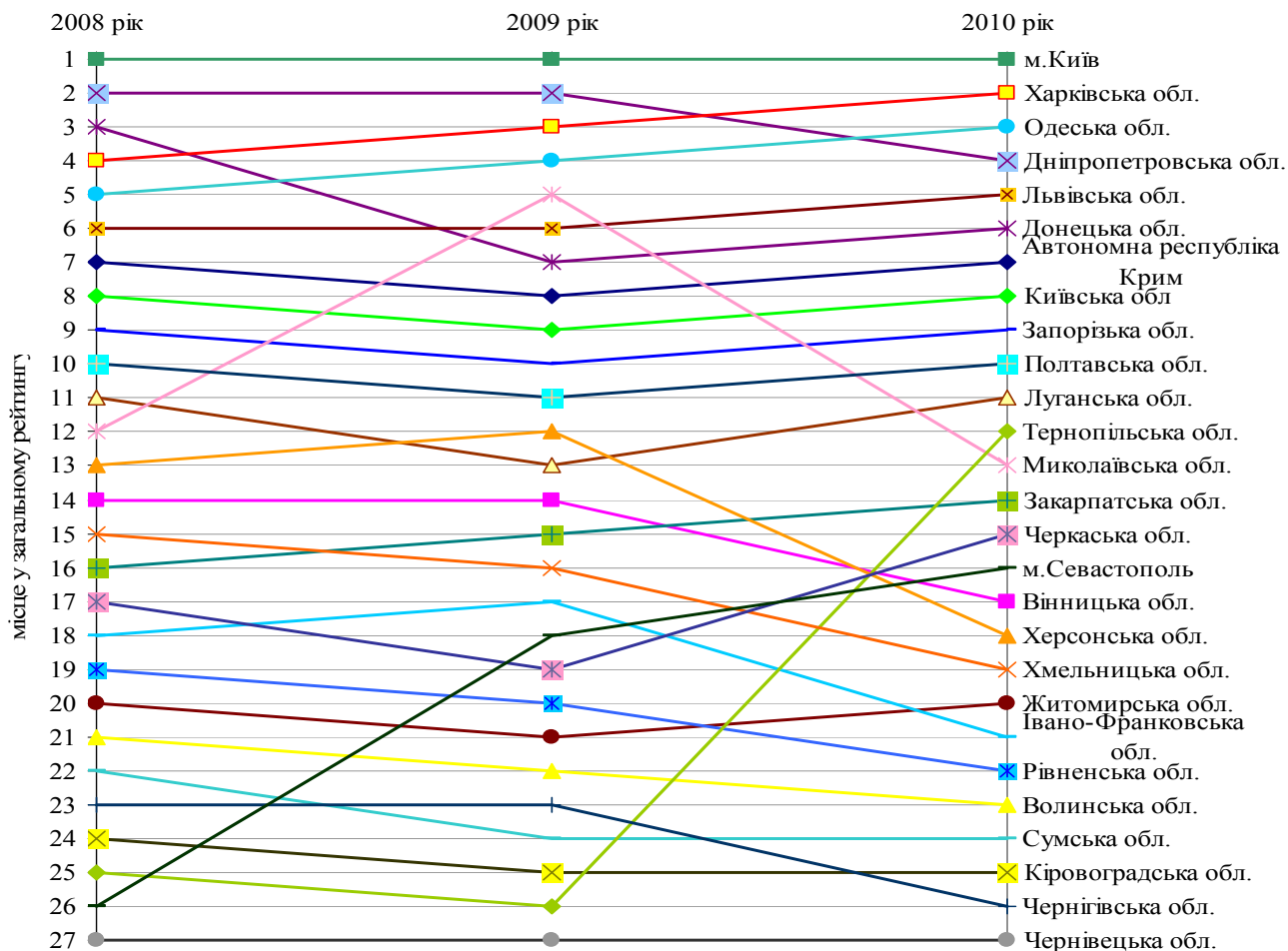

Рис. 2. Динаміка змін рейтингу регіонів України за станом інвестиційної діяльності суб'єктів малого підприємництва упродовж 2008–2010 рр. (здійснено автором)

Поряд із зазначеними регіонами, важливо приділити увагу стимулюванню інвестиційного розвитку Тернопільської області та м. Севастополя. У цих регіонах відбулось значне поліпшення стану інвестиційної діяльності на фоні невисоких показників розвитку малого підприємництва у цілому. Це означає, що суб'єктами малого підприємництва цих регіонів здійснено значні капітальні інвестиції в умовах нестачі коштів.

Для формування висновків щодо стану малого підприємництва в Україні важливо оцінити тенденції розвитку інвестиційної активності малого підприємництва за видами економічної діяльності. Шляхом рейтингового оцінювання видів економічної діяльності суб'єктів малого підприємництва методом відстаней виявлено, що найліпшими показниками стосовно інвестиційної діяльності характеризуються такі види діяльності:

- операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг і надання послуг підприємцям посідає 1 місце рейтингу;
- оптова торгівля і посередництво в оптовій торгівлі – 2 місце;
- промисловість – 3 місце.

Діяльність у сфері будівництва, яка є доволі наукомісткою, упродовж 2008–2010 рр. посідає 4 місце загального рейтингу. Стосовно стану інвестиційної діяльності у галузі відбулось погіршення у вигляді переміщення рейтингової оцінки з 3 місця у 2008 році на 5 місце у 2010 році. Діяльність транспорту та зв'язку, яка у сучасних умовах також є наукомісткою, посідає 5 місце загального рейтингу. Стосовно стану інвестиційної діяльності спостерігається переміщення цього виду діяльності з п'ятого місця у 2008 році на четверте місце у 2010 році.

Незважаючи на загальне погіршення результатів діяльності малих підприємств, яке спостерігається з 2007 року, та на зростання частки збиткових підприємств, протягом 2007–2008 рр. питома вага коштів, спрямованих на здійснення інвестицій малими підприємствами упродовж 2006–2008 рр., має тенденцію до зростання. Скорочення обсягів капітальних інвестицій у 2009–2010 рр. пояснюється передусім впливом кризових явищ на діяльність як малих підприємств, так і представників великого та середнього бізнесу. Втім упродовж 2006–2010 рр. малі підприємства спрямовують на інвестиції відносно більший обсяг створеного доходу порівняно із середніми та великими підприємствами. Така тенденція ілюструє більшу інвестиційну активність малих підприємств порівняно із великим бізнесом, що повністю відповідає економічній сутності малого підприємництва. Однак обсяг коштів, залучених на капітальні інвестиції, є незначним і не перевищує 11 % обсягу реалізації. Такі вкладення не забезпечують потреб підприємства у розвитку й інноваційних перетвореннях, що уповільнює перехід суб'єктів малого підприємництва на принципово новий рівень розвитку.

Найбільша активність щодо здійснення інвестицій малих підприємств спостерігається у Дніпропетровській області, яка у 2010 році посіла друге місце за обсягом валових капітальних інвестицій після м. Києва. Відносно висока інвестиційна активність підприємницької сфери області на фоні незначної кількості малих підприємств, одного боку свідчить про прагнення представників малого підприємництва Дніпропетровської області до розширення та розвитку. З іншого боку, висока інвестиційна активність при незначній кількості підприємств порівняно з іншими регіонами є ознакою незадовільного рівня фінансування інвестицій у цілому на макрорівні.

Максимальна інвестиційна активність (близько 55 % загального обсягу валових капітальних інвестицій у 2010 р.) спостерігається на малих підприємствах, які працюють у сфері інжинірингу та надання послуг підприємцям [9, с. 128–130]. Стосовно формування обсягів реалізації цей вид діяльності посідає друге місце після малих підприємств оптової торгівлі та формує у 2010 році 12,5 % загального обсягу реалізації малих підприємств. Підприємствами промисловості створено 10,6 % обсягів реалізації малих підприємств, що відповідає третьому місцю серед усіх видів економічної діяльності [9, с. 106–107].

Привалювання підприємств сфери інжинірингу у формуванні обсягів реалізації та капітальних інвестицій пов'язане з історичними особливостями формування малих підприємств в Україні шляхом відокремлення від великих підприємств і обслуговування їх діяльності.

Капітальні інвестиції малих підприємств, задіяних в операціях з нерухомим майном й інжинірингу, сформовані переважно витратами на будівництво, що свідчить про їх спрямованість на розширення діяльності. Найбільша питома вага капітальних інвестицій малих підприємств промисловості сформована витратами на придбання нових основних засобів, що можна вважати елементами інноваційної діяльності.

Скорочення у 2009 році як абсолютного значення, так і питомої ваги капітальних інвестицій у оновлення основних засобів пояснюється головним чином впливом кризових явищ на макроекономічному рівні. У цілому валові капітальні інвестиції малих промислових підприємств у 2010 р. складають лише 8,1 % загального обсягу капітальних інвестицій, здійснених вітчизняними малими підприємствами.

Аналіз тенденцій розвитку суб'єктів малого підприємництва в Україні свідчить про існування суттєвої суперечності у пріоритетах організації підприємницької діяльності.

З одного боку, більшість представників малого бізнесу є інноваційно пасивними, що підтверджується зростанням питомої ваги обсягів реалізації, створених підприємцями – фізичними особами, скороченням кількості найманих працівників малих підприємств, а також низький рівень інвестиційної активності малих підприємств.

З іншого боку, малими підприємствами, якими усвідомлено значення інноваційного розвитку, незважаючи на загальне погіршення показників діяльності під впливом кризових явищ, продовжується фінансування капітальних інвестицій. Обсяг капітальних інвестицій, здійснених такими малими підприємствами, у відносному вираженні є вищим за обсяг інвестицій великих та середніх підприємств, що в цілому відповідає сутності малого підприємництва як носія новаторської функції. Однак обсяг таких інвестицій є вкрай недостатнім для переходу на принципово новий рівень розвитку. Для таких підприємств істотного значення набуває проблема пошуку інтелектуального потенціалу та матеріальної бази для реалізації ними власних або впровадження існуючих розробок. При цьому особлива увага як з боку підприємців та інвесторів, так і з боку науковців і держави, має бути зосереджена на значенні здійснення підприємницькими структурами самостійних новітніх розробок і вибору ефективної інноваційної стратегії.

ВИСНОВКИ

У результаті дослідження стану та перспектив розвитку інвестиційної діяльності малого підприємництва виявлено, що малі підприємства є більш активними стосовно здійснення інвестицій порівняно із представниками великого та середнього бізнесу. Найбільш перспективними регіонами для інвестиційного розвитку визнано м. Київ, Харківську, Одеську, Дніпропетровську, Тернопільську області та м. Севастополь. Найбільш інвестиційно розвиненими сферами господарювання малого підприємництва є інжиніринг, оптова торгівля, промисловість. У названих регіонах та сферах господарювання державна підтримка та зовнішнє інвестування малого підприємництва є найбільш виправданими.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Падерин И. Д. Роль малых промышленных предприятий в становлении рыночной экономики / И. Д. Падерин // Экономика. Финансы. Право. – 2005. – № 11. – С. 3–6.
2. Булеев И. П. Трансформация общества и экономика: опыт и перспективы : монография / И. П. Булеев. – НАН Украины, Ин-т экономики промс-ти. – Донецк, 2006. – 336 с.
3. Селінкова О. М. Управління інвестиційною діяльністю малих підприємств : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.02.03 [Електронний ресурс] / О. М. Селінкова ; Н.-д. Екон. Ін-т М-ва економіки та з питань європ. Інтеграції України. – К., 2004. – 17 с. – укр. – Режим доступу: <http://disser.com.ua/contents/38722.html>.
4. Ковалюк О. М. Вплив інвестиційної діяльності на розвиток вітчизняного малого підприємництва / О. М. Ковалюк, Л. О. Боцьора // Науковий вісник НЛТУ України. – 2012. – Вип. 22.7. – С. 117–122.
5. Брітченко І. Г. Необхідність розвитку малих бізнесових структур та їх вплив на конкурентоспроможність регіону [Електронний ресурс] / І. Г. Брітченко // Ефективна економіка. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/index.php?Operation=1&iid=440>.
6. Скоробогатова Н. Є. Інвестиційна активність регіонів України / Н. Є. Скоробогатова // Наукові вісті НТУУ «КПІ». – 2009. – № 5. – С. 30–40.
7. Закон України Про інвестиційну діяльність від 18.09.1991 № 1560-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>.
8. Діяльність суб'єктів господарювання за 2010 рік : статистичний збірник. – К. : Державний комітет статистики України, 2011.
9. Діяльність суб'єктів малого підприємництва, 2010 : статистичний збірник. – К. : Державний комітет статистики України, 2011.